

**РЕЛАТИВНЕ КАРИТИВНЕ КОНСТРУКЦИЈЕ СА ВЕЗНИЧКО-ПРЕДЛОШКИМ
СПОЈЕМ *ИЛИ БЕЗ* У СРПСКОМ ЈЕЗИКУ (УЗ ОСВРТ НА СИТУАЦИЈУ У
РУСКОМ ЈЕЗИКУ)**

Тијана БАЛЕК

Универзитет у Новом Саду, Република Србија

E-mail: tijana.balek@ff.uns.ac.rs

**RELATIVE CARITIVE CONSTRUCTIONS WITH CONJUNCTION-PREPOSITION
COMPLEX *ILI BEZ* IN SERBIAN (WITH AN OVERVIEW OF THE SITUATION IN
RUSSIAN)**

Tijana BALEK

University of Novi Sad, Serbia

E-mail: tijana.balek@ff.uns.ac.rs

ABSTRACT: The paper presents 29 relative caritive constructions identified in Serbian language thanks to a search of the Serbian National Corpus, from which they are excerpted. Detailed analysis has shown that most of the excerpted constructions consist of a preposition, noun in a certain case, conjunction-preposition complex ‘*ili bez*’ and, often, a noun or pronoun in genitive. The analysis has also shown that 29 types of the excerpted constructions consist of 9 different prepositions on their left side which give the information about the *absens*, and that inclusion and action of the *absens* in concrete situations are relativized. Nevertheless, there are 5 non-prepositional constructions and 2 constructions that have complex prepositional expressions ‘*u suprotnosti sa*’ and ‘*u saglasnosti sa*’ on the left side. Regular caritive constructions negate inclusion of the *absens* on the right part of the construction, but these (analyzed in the paper) are specific because the conjunction ‘*ili*’ slightly neutralizes caritive semantics of the preposition ‘*bez*’. It should be said that among excerpted constructions we identified 11 with anaphoric features that are discussed in the paper as well. In general, the conducted analysis showed that caritive semantics in Slavic languages (i.e. in Serbian and Russian) is not grammaticalized, which means that there are many grammatical and lexical resources for its presentation that need to be registered and described.

KEYWORDS: relative caritive constructions, conjunction ‘*ili*’, preposition ‘*bez*’, prepositions, anaphoric structures, absence, Serbian language

1. Уводне напомене

Предмет овог рада¹ јесу релативне конструкције којима се може изразити *каритивно* значење у српском језику. Наиме, користећи резултате до којих су дошли проучаваоци анализиране проблематике (у првом реду они који каритивно значење посматрају у руском језику), ексцерпцију материјала, његову анализу, интерпретацију и представљање резултата прилагодили смо грађи добијеној на материјалу српског језика. Назив проучаване категорије потиче од латинске речи *caritas*, која значи „недостатак, оскудност”, а термин *каритивност* (рус. *каритивность*) прва је употребила С. Толстој (Толстая, 2008). На самом почетку неопходно је истаћи да посматрање категорије каритивности те средстава којима се она изражава (тзв. *каритиви*) нема дугу традицију већ, сасвим супротно, изазива пажњу научника тек последњих десетак година, посебно када се ради о словенском² језичком ареалу. Дакле, будући да је каритивност истраживана у језицима у којима се може граматички (флективно) експлицирати на нивоу једне лексеме, важно је проверити њену реализацију у језицима у којима она (што ће се и датим испитивањем потврдити) није граматикализована.

1.1. Суштина каритивног значења, дакле и категорије каритивности, огледа се у одсуствовању једног од учесника одређене ситуације, што се може представити реченицом *Иван пришел без Маши*³ (Оскољская, Заика, Клименко & Федотов, 2020, с. 8). Међутим, иако каритивност постоји у свим језицима, у многима нису уочена специјализована средства којима ју је могуће експлицирати, што је и разлог нашег сагледавања ове проблематике на категоријалном нивоу. Научна литература даје неколико термина који се могу употребити за

¹ Захваљујем проф. др Дојчилу Војводићу на упућеним драгоценим конструктивним запажањима.

² Заправо, анализа је до сада била оријентисана искључиво на руски језик.

³ *Иван је дошао без Маши* (превод наш – Т.Б.).

означавање анализираног значења и средстава његове реализације – *каритив* (Галямина, 2017; Гращенков, 2015; Кожанов, 2019; Муталов, 2003), *абесив* (Hamagi, 2011), *деприватив* (McGregor, 1990), затим, тумачи се и као *одрицање комитатива* (Haspelmath, 2009) и др., док је за русистику карактеристичан и термин *лишеност* (рус. *лишительность*) (в. Иванов, 1995; Ермакова & Кузнецова, 1998). Осим тога, постоји и студија којом се указује на чињеницу да, иако је реч о појмовима који имају општу сему, ипак постоји разлика између негације (рус. *отрицание*), каритивности (рус. *каритивность*) и лишености (рус. *лишительность*) (в. Радчук, 2019, с. 52 – 57). Имајући на уму да није граматикизовано, каритивно значење је веома тешко прецизно дефинисати. Група научника предвођена С. Осколском⁴ наводи да је *неукљученост* (рус. *невовлеченность*), односно *неучествовање* (рус. *неучастие*), најподеснији термин којим се описује каритивна семантика, а уједно се наводи важност постојања граматичког и лексичког каритива, као и значај информационе структуре реченице (Оскольская, Заика, Клименко & Федотов, 2020, с. 7–25).

1.2. Према концепцији коју је у наведеном раду предложила група аутора, „каритивна конструкција” представља морфосинтаксичку конструкцију којом се изражавају све компоненте значења *упоредног појма каритива*⁵, тј. она укључује како *каритивну групу*⁶ тако и елемент којим се означава оријентир или модификована ситуација (Оскольская, Заика, Клименко & Федотов, 2020, с. 22). Иако, како је већ речено, не постоје строго дефинисана средства којима се дата семантика може изразити, научници су сагласни да су једни од кључних у руском језику предлог *без* и префикс *без-*, што, према нашем мишљењу, може да се примени и на српски језик. Стога смо одабрали да категорију каритивности овога пута размотримо са синтаксичког аспекта, издвајајући конструкције којима се она у српском језику може формално представити – реч је о структурама које у свом саставу имају обавезне чиниоце: *везник или* и предлог *без*, који захтева да апсенс⁷ буде граматикизован генитивом.

1.3. Наша анализа је делимично мотивисана презентацијом Н. Заике и С. Осколске у којој су ауторке показале какве се конструкције користе у руском језику приликом денотирања каритивне семантике (в. Заика & Оскольская, 2019). Сличност ових двеју анализа огледа се у следећем: (1) обе у фокусу имају конструкције чији је интегрални члан комплекс *или без*; (2) материјал је ексцерпиран из електронских корпуса на језицима који се испитују; (3) упит у електронском корпусу задат је тако да не буде „растојања” између *везника или* и предлога *без*; (4) анализирају се семантичке особине именске групе и синтаксичке релације унутар ње. С друге стране, ми смо у обзир узели све доступне текстове из *Корпуса савременог српског језика* (даље КССЈ⁸) насталог на Математичком факултету Универзитета у Београду, а детаљна анализа показала је да значајан број примера представља делове различитих законских аката, што, без сумње, показује у каквом се дискурсивном окружењу реализује дата могућност денотирања каритивне семантике. Осим тога, посебну пажњу усмерили смо како на „спољашњу” организацију посматраних конструкција тако и на њихову „унутрашњу” структуру – распоред елемената лево од *везничко-предлошког споја или без* (односно указивање на предлог (или предлошку групу) који је употребљен и падеж у којем је лексема),

⁴ Ови научници категорију каритивности посматрају у типолошком кључу, па, сходно томе, предност дају оним средствима изражавања каритивности који су у одређеном језику више или сасвим граматикизовани. То је разлог што се не ослањамо у потпуности на њихове закључке.

⁵ В. Оскольская, Заика, Клименко & Федотов, 2020.

⁶ Каритивну групу чине каритивни израз и јединица којом се означава елемент који недостаје, а њена синтаксичка реализација подразумева предлошку или послелошку групу, клаузу и др. (Оскольская, Заика, Клименко & Федотов, 2020, с. 22).

⁷ Будући да посматране конструкције називамо *каритивним*, елемент који недостаје у одређеној ситуацији називамо *апсенсом* (не *каритивом*) како бисмо избегли недоумице и честа понављања у погледу употребе термина ‘каритивни’ и ‘каритив’. У литератури на руском језику термин *апсенс* (у облику ‘абсенс’) се такође користи равноправно са другима који су наведени. Аниматност за нашу анализу није пресудна, издвајали смо конструкције с различитим типовима семантичких субјеката / објеката.

⁸ Сви примери које у раду наводимо ексцерпирани су из датог електронског корпуса, чија се приступна адреса налази на крају рада.

као и десно од њега, где се очитује лексички тип формализације апсенса, будући да је, са граматичког гледишта, увек реч о генитиву због синтаксичких особина предлога *без*. Осим тога, у нашем се испитивању анализирание каритивне конструкције називају *релативним* у првом реду стога што везник *или* умањује каритивну семантику предлога *без* – дакле, није реч о потпуној неукључености или одсуству апсенса већ је оно релативизовано, па, самим тим, не модификује остварење означене ситуације. Уп.: *Јавио је да ће доћи без пратње*⁹ vs. *Јавио је да ће доћи, са пратњом или без пратње / са пратњом или без ње / са пратњом или без*¹⁰.

1.4. Након детаљног прегледа материјала добијеног на упит у КССЈ, поред већ поменуте дискурсивне специфичности анализираних конструкција, уочено је и да се велики број доступних примера понавља по неколико пута, што утиче на квантификативне податке. Наиме, апсолутни број добијених реализација износи 1663, али је њихов стварни број знатно мањи. Разлог ове појаве јесте, пре свега, што смо овога пута изопштили оне примере који садрже комплекс *или без*, али се са леве стране у одговарајућој реченици не даје информација о апсенсу, већ је реч о уметнутим реченицама, нпр.: *Дијамант који се понуди другом купцу, или без знања вође банде, биће „спаљен”*¹¹ (КССЈ). Дакле, у датом испитивању анализирају се искључиво конструкције са каритивним комплексом *или без*, које са леве стране имају (предлошко-падежну) формализацију апсенса, било истоветним лексичким средством, синонимом или пак помоћу одговарајућих конструкција, односно предлог који сугерише да је лексема-апсенси имплицирана.

2. Кратко представљање резултата (модела) у руском језику

Будући да је наше истраживање делимично мотивисано презентацијом под називом *С именем или без? Об одной каритивной конструкции в русском языке* Н. Заика и С. Осколске¹², најпре ћемо кратко навести до каквих су закључака оне дошле у погледу броја и састава каритивних конструкција у руском језику.

2.1. Наиме, користећи параметре попут комуникативног типа реченице, особина именске групе и синтаксичке структуре, Н. Заика и С. Осколска издвојиле су укупно 18 каритивних конструкција, чији други део представља група *или без*, које су разврстане у 4 (општа – Т.Б.) типа: (1) (с) X_i или без X_i (највише заступљен тип у руском језику), (2) (с) X_i или без $Prop_i$, (3) (с) X или без и (4) (с) или без X (Заика & Осколская, 2019, с. 3¹³). Број примера на основу којих су извршиле своју анализу износи 493. Како ауторке наводе, значење конструкција мења се у зависности од предлога, те се тако каритивним *или без* конструкцијама (у односу на леву страну структуре) могу изразити одсуство или неукљученост пратиоца у ситуацији, инструмента, дела одеће, дела објекта, узрока, услова и др. (Заика & Осколская, 2019, с. 42). Неке од представљених 18 конструкција јесу: (1) с *INS* (*С бородой вы были, или без...*), (2) в *LOC* (*Ты в уме, или без ума*), (3) на *LOC* (*Артиллерия...решала все в прошлую войну, а не солдатики на лошадках или без оных*), (4) по *DAT* (*Что это за существование, если я могу, по договоренности или без оной, перевернуть...*) итд.¹⁴ Закључци њиховог испитивања показали су да се једна лексичка форма у левом делу најчешће користи у оквиру конструкције (с) X_i или без X_i (с *начинкой или без*), док су две форме карактеристичне за (с) X_i или без $Prop_i$ (в

⁹ Коагенс лексикализован именицом *пратња* у генитиву је „прави” апсенси, тј. његово неукључење у активност доласка је извесно. Реализација ситуације је модификована пошто је очекивано да се дође са пратњом.

¹⁰ Неукључење коагенса лексикализованог именицом *пратња* (у постпредлошкој позицији у инструменталу, а у оквиру каритивног *или без* комплекса у генитиву) је релативно, с обзиром на то да наведене релативне каритивне конструкције допуштају како његово укључење тако и искључење. Оно што је, међутим, неупитно јесте реализовање ситуације доласка те да она, уз то, није модификована.

¹¹ Апсенси *знање* није наведен ван оквира каритивне конструкције.

¹² Реч је о powerpoint презентацији реферата коју су ауторке представиле на конференцији „VI конференция «Русский язык: конструкционные и лексико-семантические подходы»”, одржаној у Санкт Петербургу, у октобру 2019. Тачна електронска адреса на којој се налази презентација дата је у списку литературе.

¹³ Приликом навођења наведене библиографске јединице овај број представља број „листа” у powerpoint презентацији.

¹⁴ За детаљнији увид в. Заика & Осколская (2019).

очках или без них), а конструкција (с) *X* или без специфична је на комуникативном плану, будући да се појављује у упитним реченицама (Зайка & Оскољская, 2019, с. 54).

3. Релативне предлошко-падежне каритивне конструкције у српском језику

Како је истакнуто, претрагом везничко-предлошког споја са каритивним значењем или без у КССЈ, након редукције грађе која није у сагласју с примењеном методологијом, издвојили смо укупно 29 типова конструкција, које се разликују према употребљеним предлошко-падежним спојевима са „леве стране“, док је, подсећамо, „десна“ устаљена те обухвата спој везника или и предлога без са лексемом у генитиву.

Наиме, општа карактеристика анализираних типова каритивних конструкција јесте што се на левој страни реченице, у различитим комбинацијама предлога и речи у одговарајућој синтаксичкој реализацији, налази информација о апсенсу, тј. о његовом постојању, учествовању у ситуацији и сл., што се може тумачити пре као релативизовано него поништено помоћу комплекса или без. Дакле, најчешће генитивна допуна представља управо реч којом је лексикализован апсентс, његов синоним, али долази и до одступања од наведене праксе, што ћемо у наставку детаљно анализирати. Будући да предлог без заједно с одговарајућом именицом у генитиву представља константу у анализираном комплексу, навешћемо основне семантичке одлике овог споја. Како наводи И. Антонић, генитив у оквиру наведене предлошко-падежне групе има следећа значења (Антонић, 2005, с. 132 – 134, 136, 161, 162, 168, 171, 172):

(1) *Објекатски генитив* – генитив у функцији објекта; уз енклитички облик глагола *јесам* има значење ‘одсуства поседништва’: *Пера је без посла; То дете је без родитеља.*

(2) *Експликативни генитив* као семантичка допуна именици – њиме се врши идентификација именичког појма посредством експликације његове семантике или неке карактеристике у негираном виду: *Посао без краја; Поглед без сјаја.*

(3) *Квалификативни генитив*, прецизније *генитив одсуства карактеристичне појединости* – именицом у генитиву денотирају се отуђиви ентитети или пак они који представљају интегралне делове, али из различитих разлога могу недостајати: *Која је његова жена? Ено она без капе.*

(4) *Генитив пропратне околности*, када је појам у генитиву у функцији детерминатора пропратне околности реченичне предикације; предлог без је експонент негације у развијеној клаузи: *Отишао је без поздрава; Потписао је без овлашћења.*

(5) *Каузални (узрочни) генитив* – генитивом са предлогом без упућује се на одсуство околности именоване именицом у генитиву у својству узрока: *Без искрене женине помоћи ишло је то веома споро.*

(6) *Концесивни (допусни) генитив* – кондензује негацију зависне предикације, а јавља се само с предлогом без или пак с везничко-предлошким спојем и без: *Они су то учинили и без твоје дозволе.*

(7) *Кондиционални (условни) генитив* – поседује функцију кондиционалног (условног) детерминатора којим се реченична предикација одређује с обзиром на експликативну околност типа услов: *Без новца нема лагодног живота.*

У оквиру 29 у српском језику уочених и ексцерпираних типова (модела) каритивних конструкција, присутне су¹⁵ како (1) 22 предлошке (предлошко-падежне), које су најбројније (предлози који фигурирају као синтаксички оператори су *са*, *у*, *уз*, *на*, *преко*, *по*, *пред* и *за*), затим (2) конструкције са сложеним именичко-предлошким (устаљеним) изразима у *супротности са* и у *сагласности са* и (3) беспредлошке конструкције (укупно 5). Осим тога, 11 конструкција има анафорску структуру (разуме се, на десној страни), а у наставку рада оне ће бити груписане у подгрупе према предлозима-операторима. У оквиру сваке издвојићемо и додатне у односу на синтаксичка својства и састав именских фраза како с леве тако и с десне стране.

Фреквенција конструкција према предлозима на основу којих је извршена класификација износи: *са* (5), *уз* (5), *на* (3), *у* (2), *преко* (2), *по* (2), *под* (1), *пред* (1), *за* (1).

¹⁵ Мисли се на састав конструкција са леве стране будући да је десна устаљена.

3.1. Предлог *са* као синтаксички оператор апсенса. Претрага КССЈ омогућила нам је да издвојимо 5 типова конструкција у којима предлог *са* детерминише синтаксичке особине апсенса с леве стране каритивног комплекса у 4 случаја, док у једном апсенси није наведен с леве стране. Реч је о следећим: (1) *са* N¹⁶ (Inst.) или без N (Gen.), (2) *са* N (Inst.) или без Pron. (Gen.), (3) *са* Pron. (Inst.) или без Pron. (Gen.), (4) C N¹ (Inst.) или без N² (Gen.) и (5) *са* или без¹⁷ N (Gen.).

3.1.1. Конструкција *са* или без N (Gen.). Дати модел најфреквентнији је како у оквиру оних у којима се са леве стране појављује предлог *са* тако и у целокупном корпусу, а специфичан је по томе што се апсенси (у афирмативном, не негираном облику) не појављује у левом делу већ након *или без* комплекса. Према доступним подацима из КССЈ уочава се да је употреба анализираних споја оријентисана на правно-бирокуратски домен јер се примери наводе из различитих законских аката. У комуникативном погледу *или без* комплекс и одговарајућа лексичка допуна носе другостепену информацију у односу на напред изречено, а допуне у генитиву показују и да се релативизује постојање или присуство различитих ентитета. Када је реч о структури именске фразе, најчешће се ради о једној или двама речима – именицама (*дришке, прекида*) или именицама с атрибутом (*бочне приколице, механичког погона*), док се вишечлани изрази знатно ређе јављају (нпр. *других кисеоничних функција, постојања посебног разлога, главе од другог материјала*). Уп. следеће примере с различитим апсенсима:

(1) Факултативни елемент (ентитет на позицији семантичког субјекта може несметано да функционише и без тог додатка): (1) *Мотоцикли (укључујући мопеде), бицикли и слична возила са помоћним мотором, са или без бочне приколице...*; (2) [...] *зашиљени крампони (осим оних из тар броја 8305) и слични предмети, од звожђа или челика, са или без главе од другог материјала, али искључујући такве производе са главом од бакра*; (3) [...] *каблови (укључујући коаксијалне каблове) и остали изоловани електрични проводници, са или без конектора...*; (4) *Изменљиви алат за ручне алатке, са или без механичког погона, или за машине алатке...*

(2) Подразумевани елемент, што значи да је степен одсуства израженији и да се теже реализује стварна намена одговарајућег предмета укључујући и делове одеће: (5) *Метле, четке (осим метли и метлица од прућа, са или без дришке и четки од длаке куна и веверица)...*; (6) [...] *билијарски столови са или без ногара*; (7) [...] *ветровке са или без поставе или улошка и слични производи*; (8) *Одећа и прибор за одећу (укључујући рукавице, са или без прстију)...*

(3) Временске релације: (9) *Превозна средства за приватну употребу могу остати на територији привременог увоза, са или без прекида, шест месеци за сваки период од дванаест месеци.*

(4) Својства ((10) *Остало 2912 Алдехиди, са или без других кисеоничних функција*) или простор који се заузима ((11) [...] *јастучићи за жигове, натопљени или ненатопљени, са или без кутије...*).

(5) Узрок ((12) *Члан управног одбора акционарског друштва може бити разрешен одлуком скупштине акционара, са или без навођења разлога, ако акционари сматрају да је то у најбољем интересу друштва*; (13) [...] *могу бити разрешени од стране управног одбора друштва у било које време, са или без постојања посебног разлога, кад је то по оцени одбора*

¹⁶ Помоћу ‘N’ обележава се апсенси лексикализован именицом, а у загради је дат падеж којим управља одговарајући предлог. Уколико је апсенси у одређеним конструкцијама лексикализован двама различитим именицама, то је означено на следећи начин: ‘N¹’ и ‘N²’, након чега се наводи падеж у којем се оне јављају. ‘Pron.’ је скраћеница за заменице, ‘Adj.’ за придеве, а ‘Adv.’ за прилоге којима такође може бити означен апсенси како с леве (најчешће) тако и с десне стране.

¹⁷ Дати модел је Ј. Моловић у „Језичким поукама” објављеним у часопису *Наш језик* (књ. 19, св. 1, с. 65–68) 1972. године окарактерисао као погрешан јер предлози *са* и *без* не иду с истим (падежним – Т.Б.) обликом, те закључио да је то уштеда у простору којом се сакати језик. У датом чланку наведени су следећи примери: *Са или без Џајића [Са Џајића и без Џајића]* и *Са или без понављача [Са понављача и без понављача]*. Према Моловићевом мишљењу, правилно би било рећи (употребивши анафорску конструкцију – Т.Б.): *Са Џајићем или без њега*, односно *Са понављачима или без њих*. Синхронијско стање показује да је дата конструкција опстала до данас иако није (била) пожељно нити препоручљиво стилско решење.

у најбољем интересу друштва...) и услов ((14) [...] да ли се посредовање обавља пре или после покретања поступка за решавање спорног односа, **са или без упута суда или другог органа**).

Када се релативизује постојање факултативног или подразумеваног елемента и својстава, каритивне или без конструкције функционишу као неконгруентни атрибути семантичких субјеката. С друге стране, када је реч о релативном одсуству временских или просторних детерминатора, узрока или услова, каритивна конструкција има адвербијалну функцију.

3.1.2. У односу на претходно коментарисану конструкција **са N (Inst.) или без N (Gen.)** разлике испољава на тај начин што се ентитет, чије се одсуство означава каритивним или без комплексом, појављује и с леве стране конструкције, тј. након предлога *са* – у инструменталу. Иако се и дата конструкција користи у правно-биројатској сфери, важност апсенса је већа, што је формализовано његовим понављањем у различитим падежним облицима. Дата конструкција такође има претежно атрибутивну функцију, нпр.: (15) *Честитке и карте које имају личне поруке, штампане, илустроване или неилустроване, са ковертима или без коверата или украса...*; (16) [...] *препарати за прање коже, у облику течности или крема и припремљени за продају на мало, са додатком или без додатка сапуна*; (17) *Рекети за тенис, бадминтон и слично, са жицом или без жице...* и др. Међутим, примећено је да се она користи и за означавање инструмента: (18) *Али се он варао у ономе што му је изгледало; а то се догађа и сувише често, било са употребом или без употребе микроскопа*; (19) *Патуљци су кадри да заложу ватру скоро на сваком месту и готово од свачег, с ветром или без ветра*. Уколико се пак у оквиру каритивне конструкције јављају именице с обележјем живо /+/, због синтаксичких особина предлога *са*, ради се о коагенсу – равноправном учеснику ситуације, чије се присуство релативизује помоћу или без комплекса: (20) *Толике остају, са мужевима, или без мужева, на путу, у Токају*.

3.1.3. С друге стране, иако (у КССЈ непродуктивна) конструкција **С N¹ (Inst.) или без N² (Gen.)** такође укључује двоструку реализацију апсенса, он је означен различитим речима од истог корена (*рок* и *орочавање*), при чему лева страна садржи један члан, уп.: (21) [...] *разлика у проценама "потребног протока времена" за решење: с роком до краја ове године, или без орочавања – све до постизања компромиса*.

3.1.4. Предлог *са* у својству синтаксичког оператора леве стране каритивне конструкције укључује и два типа анафорских структура. Први је **са N (Inst.) или без Pron. (Gen.)**, у којем се апсенс у каритивном или без сегменту означава личном заменицом у генитиву, у одговарајућем броју. То може значити да је, ако се узме у обзир хијерархизација реченичног садржаја, или без конструкција на нижој позицији или има мању важност у информативном погледу: Уп.: (22) *Када се достава спроведе препорученим писмом, без обзира да ли је са повратником или без ње, такво писмо се сматра испорученим на адресованог десетог дана после слања...*; (23) [...] *опис поступка продаје имовине, уз навођење имовине која ће се продавати са заложним правом или без њега и намену прихода од такве продаје...*; (24) *"За нас је битно да се сарадња успостави, а да ли ће то бити са законом или без њега, то је само питање форме", рекла је данас за Танјуг Флоренс Артман...*

3.1.5. Друга анафорска конструкција је **са Pron. (Inst.) или без Pron. (Gen.)**, у којој се апсенс изражава искључиво заменицама. Дати морфосинтаксички облик каритивне конструкције није продуктиван у КССЈ, а минимални контекст који се добије путем претраге не пружа јасну информацију о апсенсу, односно о томе ко је он и ко је адресат, али сматрамо да је то наведено у оригиналном тексту у реченици која претходи парцелисаној са каритивним показатељем и анафорском структуром. Уп.: (25) *С њима или без њих, заголицан у љубомори или пожуди, ноћу се враћао кући увек као осветник*; (26) – *Са тобом или без тебе, али ја ћу то урадити*. Оба наведена примера показују да се радња извршава (или да ће бити извршена) чак уколико апсенс у њој не узме учешћа (другим речима, ситуација остаје непромењена). Поред тога, пошто је реч о релативним каритивним конструкцијама, не може се говорити о дефинитивном неангажовању „апсенса”.

3.2. Предлог **УЗ** као синтаксички оператор апсенса среће се у 5 конструкција: (1) уз N (Акuz.) или без N (Gen.), (2) уз N (Акuz.) или без, (3) уз или без N (Gen.), (4) уз N¹ (Акuz.) или

без N² (Gen.) и (5) уз N (Akuz.) или без Pron. (Gen.). Анализирана врста каритивних конструкција није продуктивна у КССЈ, стога што наш критеријум подразумева реализацију идентичног¹⁸ апсенса и са леве и са десне стране конструкције.

3.2.1. Наиме, свега неколико примера ексцерпирано је према моделу **уз N (Akuz.) или без N (Gen.)** са адвербијалном функцијом. Код већине примера именска група којом се реализује апсенс састоји се од више чланова, чији се број редукује у каритивном или без сегменту: (27) *Роба стављена у слободан промет уз повољнију стопу царине или без плаћања царине, под условом да се употребљава у одређене сврхе, остаје под царинским надзором;* (28) [...] *је под условом употребе у одређене сврхе стављена у слободан промет уз нижу стопу увозних дажбина или без плаћања увозних дажбина...* Сматрамо да се у наведеним примерима остварује права каритивност и да су они показатељи повезаности граматичке и лексичке каритивности. Разлог томе је што се у оквиру предлошко-падежне конструкције налазе квантификативни детерминатори *повољнија стопа* и *нижа стопа*, који су поништени каритивним или без комплексом, чиме је и ситуација ‘стављања робе у промет’ измењена због промене (редовне) цене плаћања царинских/увозних намета. Супротно томе, у следећем примеру модификација ситуације (плаћања) не трпи никакве промене, што значи да је реч о релативној каритивној конструкцији: (29) [...] *на располагању послодавца по основу закупа или по другом основу, уз плаћање закупнине или без плаћања закупнине...*

3.2.2. Конструкцијом **уз N (Akuz.) или без** такође је остварена релативна каритивност, премда конструкција има адвербијалну функцију јер се ради о необавезном фактору са аспекта остварења ситуације, која броји 2 апсенса, уп: (30) *И потом, ту и тамо, уз кафу, бомбонијеру, или без, ја песмарицу у руке.*

3.2.3. Истоветно значење и функцију показује и конструкција **уз или без N (Gen.)**, у којој је апсенс изостављен са леве стране: (31) [...] *економија је наука о томе како човек и друштво врше избор, уз или без употребе новца...;* (32) [...] *превоз лица уз накнаду, или индустријски или комерцијални превоз робе, уз или без накнаде...*

3.2.4. Синоними *новчана накнада* и *плаћање* појављују се као чланови конструкције **уз N¹ (Akuz.) или без N² (Gen.)**. Ипак, у следећем примеру јавља се и прави каритивни елемент, лексикализован генитивном конструкцијом *без наплате противвредности* (дакле, без везничког елемента *или*, који служи као релативизатор), што постаје семантички и комуникативни центар реченице, па се може рећи да се остварује права каритивна ситуација: (33) [...] *као и свако руковање прекурсорима, а који обавља правно лице уз новчану накнаду или без плаћања, односно без наплате противвредности...*

3.2.5. Релативна каритивна конструкција са анафорском структуром, **уз N (Akuz.) или без Pron. (Gen.)**, у примерима из КССЈ реализује се у адвербијалној функцији. Реч је о социјативном, односно условном значењу: (34) *Без обзира на то да ли су одрасла уз оца или без њега;* (35) *Под услугом, у смислу овог закона, сматра се свака услуга коју, уз накнаду или без ње, правно или физичко лице пружа у оквиру своје делатности, односно трајног занимања.*

3.3. Предлог **У** као синтаксички оператор апсенса регистрован је у само 2 типа релативних конструкција: (1) у N (Lok.) или без N (Gen.) и (2) у N (Lok.) или без Pron. (Gen.).

3.3.1. Први тип – у N (Lok.) или без N (Gen.) – остварује се у адвербијалној функцији, и то путем (метафоричког) просторног значења које подразумева да се предмет или живо биће налазе унутар каквог простора, уп.: (36) [...] *матрице за умножавање и офсет плоче од хартије, у кутијама или без кутија...;* (37) [...] *присутна инсинуација да аферу не производе батинаши у мантији или без мантије, него свети Синод...*

3.3.2. Друга конструкција у N (Lok.) или без Pron. (Gen.) представља анафорску структуру и, за разлику од претходне, знатно је заступљенија у КССЈ. Због семантичких особина предлога, највећи број спојева има просторно значење, нпр.: (38) [...] *држала на одстојању неодређеним обећањима, тако да су данима висили испред њихове куће, у колима или без њих;* (39) *Карте се постављају у посебне држаче или без њих испред сваког места на*

¹⁸ Референција на апсенс не мора бити потпуно идентична; довољно је да се из контекста може закључити да је реч о једном (истом) апсенсу.

столу; (40) *Постоје дилеме да ли резано цвеће треба поклањати у омоту или без њега.* Међутим, примећено је и адвербијално значење средства, када се ‘алегорија’ тумачи као средство помоћу којег су приче испеване, уп.: (41) [...] *о којима је Хомер певао, те се приче не смеју примити у државу на било да су испеване у алегорији или без ње...*

3.4. Предлог **НА** као синтаксички оператор апсенса, за разлику од до сада коментарисаних предлога, управља двама падежима, акузативом и локативом, у следећим конструкцијама: (1) *на N (Акuz.) или без N (Gen.),* (2) *на N (Акuz.) или без и* (3) *на N (Lok.) или без N (Gen.).* Ни једна од њих се не реализује помоћу анафорске структуре, а с обзиром на то да не утичу на реализацију денотиране ситуације, реч је о *релативним* каритивним конструкцијама (како је, усталом, и с највећим бројем представљених *или без* конструкција у оквиру датог рада). Апсенс (у левом делу) је лексикализован једном речју.

3.4.1. Наиме, конструкцијом **на N (Акuz.) или без N (Gen.)** не модификује се (из)вршење ситуације. Наредни примери показују да је њена функција како адвербијална (условна) тако и атрибутивна, уп.: (42) [...] *одређених у дозволи за стављање у промет издају се, односно продају у апотекама на рецепт или без рецепта;* (43) *Одбојници за бродове или докове (бокобрани) на надувавање или без надувавања.*

3.4.1.1. С друге стране, конструкција у којој се са десне стране не реализује апсенс – **на N (Акuz.) или без** – има (како показује пример из КССЈ) адвербијалну (начинску) функцију, уп.: (44) [...] *у решењу се тачно прецизира како ће се лек издавати – на рецепт или без, да ли само у болници...*

3.4.2. Адвербијалну функцију има и релативна каритивна конструкција **на N (Lok.) или без N (Gen.),** која остварује месно ((45) [...] *глазиране керамичке коцкице и слично за мозаик на подлози или без подлоге...;* (46) [...] *укључујући агломерисани или реконституисани лискун на подлози или без подлоге од хартије, картона или осталих материјала...)* односно условно значење ((47) [...] *није згорег подсетити се домета хрватског и албанског расејања која су, на вези или без везе са њиховим званичницима, успешно ширила одговарајућу верзију догађаја).*

3.5. Предлог **ПРЕКО** као синтаксички оператор апсенса појављује се у 2 врсте конструкција: (1) *преко N (Gen.) или без N (Gen.)* и (2) *преко N (Gen.) или без Pron. (Gen.),* од којих последња има анафорску структуру. Заједничко обема конструкцијама, осим што су релативне, јесте да апсенс има адвербијалну функцију, тј. значење средства којим се остварује денотирана активност, иако је реч како о неживом (3.5.1.) тако и о живом појму (3.5.2.). Уп.:

3.5.1. (48) *И како, дакле, све то реши, овако преко телефона, или без телефона, једној хиперсензибилној особи...*

3.5.2. (49) [...] *у тим разговорима требало да се разреши питање да ли ће се гас у Србију увозити преко посредника или без њега.*

3.6. Предлог **ПО** као синтаксички оператор апсенса регистровани смо у 2 типа конструкција: (1) *по или без N (Gen.)* и (2) *по N (Dat.) или без Pron. (Gen.).*

3.6.1. Апсенс се са леве стране појављује у конструкцији **по N (Dat.) или без Pron. (Gen.)** са анафорском структуром, лексикализован двочланом синтагмом *утврђени редослед.* Функција апсенса је адвербијална, а сматрамо да поседује и метафоричко значење кретања, уп.: (50) *Иако све ове процедуре спроводимо по утврђеном редоследу или без њега, можда у краћем временском року и са много више организационих и финансијских проблема...*

3.6.2. У конструкцији **по или без N (Gen.)** апсенс се не јавља са леве стране, а функција каритивне конструкције такође је адвербијална, односно ради се о узрочном значењу: (51) [...] *материјали не могу се даље користити јер би се брзо показало да ли је прислушкивање било по или без налога суда.*

3.7. Предлог **ПОД** је синтаксички оператор апсенса у конструкцији са анафорском структуром *под N (Inst.) или без Pron. (Gen.),* чија је функција адвербијална са значењем услова: (52) *Сваки сусрет српске и хрватске политике (политичара и државника), под притиском ЕУ или без њега, уз осмејак или без њега¹⁹, неће бити у значењу поштовања и поверења.*

¹⁹ У датом примеру присутна је и каритивна конструкција с предлогом уз, која остварује социјативно (премда метафоричко) адвербијално значење.

3.8. У конструкцији *пред N¹ (Inst.) или без N² (Gen.)*, у којој је предлог **ПРЕД синтаксички оператор апсенса**, исти је изражен двома односно трима лексичким формама, које су, поред тога, семантички супротстављене, уп.: (53) *Због "сарадње са окупатором", они су, пред прекид судом, или без икаквог доказивања кривице, осуђени на смрт.* Сматрамо да се датом конструкцијом изражава права каритивност. Наиме, уметнута каритивна реченица не утиче на укупан резултат ситуације, али га, без сумње, модификује²⁰ – у погледу трајања (суђење с доказивањем кривице траје дуже него оно без) и општих модалних особина (ако се узму у обзир осећања како самих осуђеника тако и њихових породица и др.).

3.9. Предлог **ЗА** је синтаксички оператор апсенса у оквиру анафорске структуре – када се апсенси са леве стране реализује у акузативу: *за N (Akuz.) или без Pron. (Gen.)*. У активној употреби користи се у адвербијалној (условној) функцији, лексички је представљен једном речју, а каритивна конструкција је релативна, уп.: (54) [...] *треба оставити необрађен појас од две и по стопе са сваке стране, а грађани су почели, за накнаду или без ње, да стварају право преласка и друга права према суседовом земљишту...*

3.10. Сложене именичко-предлошке изразе²¹ у супротности са и у сагласности са као каритивне показатеље у оквиру релативних конструкција (1) *у супротности са N (Inst.) или без N (Gen.)* и (2) *у сагласности са N (Inst.) или без N Pron. (Gen.)*²² срећемо у по једном примеру. У оба случаја њихова функција је адвербијална (условна): (55) [...] *из члана 128. став 1. и члана 138. овог закона, у супротности са одобрењем царинског органа или без одобрења царинског органа...;* (56) *Кум, у сагласности са родитељима или без ње, даје име кумчету на крштењу.*

4. Релативне беспредлошке каритивне конструкције у српском језику

Издвојили смо 5 беспредлошких релативних каритивних конструкција – у 3 се са леве стране конструкције јављају именице (у генитиву, односно инструменталу), док се у по једној са леве стране налазе прилог и придев.

4.1. Именска група у конструкцији *N (Gen.) или без N (Gen.)* је двочлана, састављена од именице и атрибута, чија је функција атрибутивна, уп.: (57) [...] *Држављанин Републике Србије а други је страни држављанин или је непознат или непознатог држављанства или без држављанства, ако не стекне држављанство друге државе чланице...*

4.1.1. Без предлога се реализује и конструкција *N (Gen.) или без Pron. (Gen.)* која у десном делу поседује анафорску структуру, уп.: (58) [...] *Угледног порекла или без њега, они теже да размакну границе својих поседа, да се наметну другима...*

4.2. Анафорску структуру има и конструкција у којој је апсенси са леве стране граматикализован инструменталом, а лексикализован је једночлано (именицом) – *N (Inst.) или без Pron. (Gen.)*. Наведена релативна каритивна конструкција има адвербијалну функцију са значењем средства, уп.: (59) *Оба произвођача укидају национални радат у истом тренутку (договором или без њега) и стижу на тапет Министарства трговине које је "прогутало удицу"...*; (60) *Међу начинима за гашење компензација заузима посебно место, јер није јасно да ли настаје вољом или без ње, да ли делује снагом приговора...*

4.3. Придевом се такође може означити апсенси у левом делу сложене каритивне или без конструкције – *Adj. (Nom.) или без N (Gen.)*. С обзиром на морфолошки тип лексеме којим је апсенси изражен, конструкција има атрибутивну функцију: (61) *Прободена срца, запаљена срца, двострука срца, и други амблеми: ктеиси, крилати или без крила, глатки или рундави...*

4.4. Када је реч о прилозима као средствима изражавања апсенса у левом делу или без конструкција, уочили смо да се у КССЈ могу издвојити две врсте, чија је заједничка особина да се апсенси у десном делу реализује помоћу именице. Наиме, она може бити од истог корена као

²⁰ Долази до изражаја важност раније поменуте информационе структуре.

²¹ За разлику од правих предлога, предлошки изрази се јављају у само једном значењу, тј. њима се експлицитније указује на какав однос, а могу омогућити и сажетији стил (Поповић, 1966, с. 218, 219). Анализирани предлошке изрази Љ. Поповић је сврстао у начинске предлошке изрази настале од делова именичких синтагми (в. Поповић, 1966, с. 21), због чега смо их назвали *сложеним именичко-предлошким изразима*.

²² Наведена конструкција има анафорску структуру.

и прилог, а може представљати и двочлану структуру те имати супротно значење од оног које поседује прилог.

4.4.1. Први наведени тип конструкција може се означити на следећи начин: **Adv. или без N (Gen.)**, а пример доступан у КССЈ специфичан је у погледу њене функције. Наиме, с леве стране апсенса је, као што смо рекли, означен прилогом *званично*, који има адвербијалну (начинску) функцију. У десном пак делу конструкције апсенса је формализован глаголском именицом *озваничење*, и поседује значење средства. Уп.: (62) *9,9 одсто римокатоличких верника, званично или без озваничења, окренуло леђа Ватикану.*

4.4.2. Супротно томе, како показује конструкција **Adv. или без N² (Gen.)**, апсенса може истовремено бити изражен и прилогом (уп. ниже прилог *свесно*) и именичком синтагмом која, у склопу *или без* комплекса, има супротно значење у односу на наведени прилог²³ (*без дужне пажње*): (63) *Секундарна пореска обавеза односи се на: законске заступнике који су свесно или без дужне пажње пропустили да испуне своју обавезу да реализују плаћање пореза за пореског обвезника...*

5. Закључак

Каритивно значење у раду је посматрано претежно са синтаксичког аспекта, и то с фокусом на граматичком показатељу каритивности – везничко-предлошком споју *или без* у српском језику. Анализирани конструкције назване су *релативним*, стога што везник *или* уводи могућност како учествовања тако и неучествовања одређеног ентитета, када не долази до модификовања претходног стања (што је један од услова остварења посматраног значења). Претраживање КССЈ омогућило нам је да издвојимо 29 модела каритивних конструкција, које се састоје од левог (пре комплекса *или без*) и десног дела (након њега).

Структура каритивних конструкција, у највећем броју случајева, организована је тако да леви део обично чине предлошко-падежни спојеви којима се формализује одређени ентитет (релативни апсенса) најпре у датом делу, а потом и у десном, када је обавезно граматикализован генитивом (будући да предлог *без* управља тим падежом). Најфреквентнији начин реализације (релативног) апсенса у левом делу јесу различите конструкције с предлозима (22 од укупно 29), у којима се следећих 9 појављују као синтаксички оператори апсенса: *са, уз, на, у, преко, по, под, пред, за*. Поред тога, у датој се функцији користе и два сложена (семантички супротстављена) именичко-предлошка израза у *супротности са* и у *сагласности са*. Међутим, у раду је показано да се посматрана категорија може у левом делу (граматички) експлицитирати и без предлога (у 5 случајева), као и да се у оквиру 29 ексцерпираних каритивних конструкција налази 11 са анафорском структуром. Када је реч о функцији и значењу каритивних конструкција, установљено је да се њима изражава (релативно) одсуство средства, узрока, услова, места, временских односа и др. (када оне поседују адвербијалну функцију), али и да могу обављати и квалификативну улогу у атрибутивној употреби. Ексцерпирана и анализирана грађа показала је да су модели посматраних конструкција бројнији у српском језику у односу на руски, што може бити последица, с једне стране, методолошког принципа издвајања самих конструкција (у руском језику (у презентацији за коју смо навели да је инспирисала настанак овог рада) примери из правне сфере нису разматрани, а у нашем раду на материјалу српског језика јесу, будући да су у КССЈ најбројнији). С друге пак стране, није искључено да се број издвојених конструкција у руском језику не би повећао, уколико би се применили другачији критеријуми или анализа извршила на другој грађи. Дакле, јасно је да се у словенским језицима на посебан начин презентује каритивно значење, те да је потребно изаћи из типолошких оквира на којима се у литератури инсистира приликом анализе грађе јер се једино на тај начин може дати што потпунији опис посматране проблематике и искористити пун потенцијал како граматичких тако и лексичких ресурса, што ће бити наш задатак у наредним истраживањима.

²³ Поред тога, није реч о лексемама од истог корена.

БИБЛИОГРАФИЈА:

- Антонић, И. (2005)** Синтакса и семантика падежа. У: П. Пипер, И. Антонић, В. Ружић, С. Танасић, Љ. Поповић & Б. Тошовић. *Синтакса савременога српског језика. Проста реченица*. Београд: Институт за српски језик САНУ – Београдска књига – Матица српска, с. 119 – 300. (Antonich, I. Sintaksa i semantika padezha. U: P. Piper, I. Antonich, V. Ruzhich, S. Tanasich, Lj. Popovich & B. Toshovich. *Sintaksa savremenoga srpskog yezika. Prosta rechenitsa*. Beograd: Institut za srpski yezik SANU – Beogradska knjiga – Matitsa srpska, pp. 119 – 300.)
- Галямина, Ю. Е. (2017)** Каритив и комитатив в современном кетском языке. // *Вестник РГГУ, Серия «История. Филология. Культурология. Востоковедение»*, т. 19(11), с. 24 – 32. DOI: <https://doi.org/10.28995/2686-7249-2017-11-24-32> (Galyamina, Yu. E. Karitiv i komitativ v sovremennom ketskom yazyke. // *Vestnik RGGU, Seriya «Istoriya. Filologiya. Kul'turologiya. Vostokovedenie»*, t. 11, pp. 24 – 32. DOI: <https://doi.org/10.28995/2686-7249-2017-11-24-32>)
- Гращенко, П. В. (2015)** Комитатив и каритив в тюркских и монгольских языках: функции и возможная эволюция. *Урало-алтайские исследования*, 19(4), с. 7 – 16. (Grashchenkov, P. V. Komitativ i karitiv v tyurkskikh i mongol'skikh yazykakh: funktsii i vozmozhnaya evolyutsiya). *Uralo-altayskie issledovaniya*, 19(4), pp. 7 – 16.)
- Ермакова, Н. Д. & Н. Г. Кузнецова (1998)** Суффиксальное отрицание в селькупском языке. *Linguistica Uralica*, 2, с. 134 – 139. (Ermakova, N. D. & N. G. Kuznetsova. Suffiksāl'noe otritsanie v sel'kupskom yazyke. *Linguistica Uralica*, 2, pp. 134 – 139.)
- Заика, Н. М. & С. А. Оскольская (2019)** С именем или без? Об одной каритивной конструкции в русском языке. (01.03.2021) <https://8758c237-04fb-44bd-ad99-f82f173b80ae.filesusr.com/ugd/c659f4_05389914e9cb41348631f37728e73494.pdf> (Zaika, N. M. & S. A. Oskol'skaya. S imenem ili bez? Ob odnoy karitivnoy konstruktсии v russkom yazyke. (01.03.2021) <https://8758c237-04fb-44bd-ad99-f82f173b80ae.filesusr.com/ugd/c659f4_05389914e9cb41348631f37728e73494.pdf>)
- Иванов, Вяч. Вс. (1995)** Типология лишительности (каритивности). В: Вяч. Вс. Иванов & Т. Н. Молошная (ред.). *Этюды по типологии грамматических категорий в славянских языках*. Москва: Издательство «Индрик», с. 5 – 59. (Ivanov, Vyach. Vs. Tipologiya lishitel'nosti (karitivnosti). V: Vyach. Vs. Ivanov & T. N. Moloshnaya (red.). *Etyudy po tipologii grammaticheskikh kategoriy v slavyanskikh yazykakh*. Moskva: Izdatel'stvo «Indrik», pp. 5 – 59.)
- Моловић, Ј. (1972)** Језичке поуке. // *Наш језик*, књ. 19, св. 1, с. 65 – 68. (Molovich, J. Jezichke pouke. // *Nash jezik*, knj. 19, sv. 1, pp. 65 – 68.)
- Кожанов, К. А. (2019)** Каритивные конструкции в диалектах цыганского языка. // *Вестник РГГУ, Серия «Литературоведение. Языкознание. Культурология»*, т. 21(7), с. 33 – 54. DOI: 10.28995/2686-7249-2019-7-33-54 (Kozhanov, K. A. Karitivnye konstruktсии v dialektakh cyganskogo yazyka. Vestnik RGGU, Seriya «Literaturovedenie. Yazykoznanie. Kul'turologiya», t. 21(7), pp. 33 – 54. DOI: 10.28995/2686-7249-2019-7-33-54)
- КССЈ** Корпус савременог српског језика на Математичком факултету Универзитета у Београду. (05.03.2021) <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/login.php>> (KSSJ. Korpus savremenog srpskog yezika na Matematichkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. (05.03.2021) <<http://www.korpus.matf.bg.ac.rs/korpus/login.php>>)
- Муталов, Р. О. (2003)** Морфологический строй глагола даргинского языка. Дисс. докт. филол. наук. Махачкала: ДГУ, 340 с. (Mutalov, R. O. Morfologicheskiy stroy glagola darginskogo yazyka. Diss. dokt. filol. nauk. Makhachkala: DGU, 340 pp.)
- Оскольская, С. А., Н. М. Заика, С. Б. Клименко & М. Л. Федотов (2020)** Определение каритива как сравнительного понятия. // *Вопросы языкознания*, № 3, с. 7 – 25. (Oskol'skaya, S. A., N. M. Zaika, S. B. Klivenko & M. L. Fedotov. Opredelenie karitiva kak sravnitel'nogo ponyatiya. // *Voprosy yazykoznaniiya*, № 3, pp. 7 – 25.)
- Поповић, Љ[убомир] (1966)** Предлошки изрази у савременом српскохрватском језику. // *Наш језик*, № XV(3–4), с. 195 – 220. (Popovich, Lj[ubomir]. Predloshki izrazi u savremenom srpskokhrvatskom yeziku. // *Nash yezik*, № XV(3 – 4), pp. 195 – 220)

- Радчук, О. В. (2019)** Корреляция понятия «отсутствие» с семантическими категориями лишительности, каритивности и необладания. *Русская филология. Вестник Харьковского национального педагогического университета имени Г. С. Сковороды*, № 4(70), с. 52 – 57. (*Radchuk, O. V. Korrelyaciya ponyatiya «otsutstvie» s semanticheskimi kategoriyami lishitel'nosti, karitivnosti i neobladaniya. Russkaya filologiya. Vestnik Khar'kovskogo nacional'nogo pedagogicheskogo universiteta imeni G. S. Skovorody*, № 4(70), pp. 52 – 57.)
- Толстая, С. М. (2008)** Пространство слова. Лексическая семантика в общеславянской перспективе. Москва: Издательство «Индрик», 528 с. (*Tolstaya, S. M. Prostranstvo slova. Leksicheskaya semantika v obshcheslavyanskoy perspektive. Moskva: Izdatel'stvo «Indrik», 528 pp.*)
- Намари, А. (2011)** The abessive in the Permic languages. *Suomalais-Ugrilaisen Seuran Aikakauskirja / Journal de la Société Finno-Ougrienne*, 93, pp. 37 – 84.
- Haspelmath, M. (2010)** Comparative concepts and descriptive categories in crosslinguistic studies. *Language*, 86(3), pp. 663 – 687.
- McGregor, W. (1990)** A functional grammar of Gooniyandi. Amsterdam: John Benjamins, 618 pp.